

Zenon Guldon

"Żydzi szydłowieccy. Materiały z sesji popularnonaukowej 22 lutego 1997 roku", red. Jacek Wijaczka, Szydłowiec 1997 : [recenzja]

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 19, 459-460

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ków sprowadzałeś osady. Jakąż z nich kraj korzyść, jakąż ty sam odebrałeś? Otóż owe ładne i wygodne domy puste stoją, a rękodzielnicy nie wiedzieć gdzie się rozpierzchnęli⁷. Nie da się utrzymać tezy, że przejęte w 1789 r. przez państwo dobra biskupstwa krakowskiego zarządzane były przez komisję skarbową koronną (s. 43). Komisja ta zarządzała jedynie kluczami: samsonowskim, suchedniowskim i siewierskim, natomiast pozostałe wypuszczała w drodze licytacji w sześcioletnią dzierżawę. Tak więc Ignacy Wyssogota Zakrzewski, prezydent Warszawy, w 1790 r. wydzierżawił klucze: bodzentyński (bez zamku i Tarczka), kunowski, mirowski i złocki. Natomiast część klucza kieleckiego za łączną sumę 67700 zł rocznej arendy wydzierżawili Aleksander Wasilewski, Stanisław Sołtyk, Aleksander Russocki, Jakub Zakrzewski, Michał Kownacki, Józef Służewski, Wojciech Toczyski, Antoni Soldenhoff i Feliks Świeszewski⁸. Nie da się udokumentować tezy (s. 201), że pierwsza fajansarnia w Ćmielowie zbudowana została w 1797 r.⁹

W rozdziale II Autor w sposób wyważony omawia działalność Staszica, biorąc pod uwagę nie tylko jej efekty produkcyjne i finansowe, lecz również i to, że przyczyniła się ona do rozwoju górnictwa i hutnictwa (s. 60–75)¹⁰. W biografii L. Sunderlanda (s. 237) Autor pomija pracę J. Moniewskiego¹¹. Działalność Vatkego (s. 201) i Sunderlanda wiąże się z wytwórniami fajansu, a nie górnictwem i hutnictwem. Obok nich należało uwzględnić Ludwika Künzla¹². Kolejne rozdziały dotyczą działalności gospodarczej Lubeckiego i Ban-

ku Polskiego. Istotną wartość mają biogramy specjalistów zagranicznych.

Podsumowując powyższe, stwierdzić można, że omawiana rozprawa stanowi istotny postęp w badaniach nad nieudaną próbą kapitalistycznej industrializacji w regionie świętokrzyskim i całym Królestwie Polskim w 1. połowie XIX w. Po raz pierwszy otrzymaliśmy syntetyczną ocenę roli specjalistów zagranicznych w polskim górnictwie i hutnictwie. Autor w swych dociekaniach uwzględnił nie tylko materiały polskie, ale także przechowywane w archiwach austriackich, brytyjskich i niemieckich.

Zenon Guldon

ŻYDZI SZYDŁOWIECCY. Materiały sesji popularnonaukowej 22 lutego 1997 roku. Red. Jacek Wijaczka. Szydłowiec 1997, Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych, ss. 215

Omawiane wydawnictwo zawiera materiały piątej już z kolei sesji poświęconej dziejom Szydłowca¹. W pierwszym artykule J. Wijaczka omawia dzieje ludności wyznania mojżeszowego w mieście w okresie przedrozbiorowym. Kontrowersje budzi sprawa początków gminy żydowskiej w Szydłowcu. Sporadyczne wzmianki o osadnictwie izraelskim w tym mieście spotykamy od 1584 r.² W literaturze można spotkać się z tezą, że w 2. połowie XVII w. powstało tu znaczne skupisko żydowskie³. A. Penkalla twierdzi, że już w tym okresie starozakonni „masowo zamieszkałi” w okolicy Rynku Skałecznego, istniała gmina żydowska i związany z nią kirkut⁴. Autor opiera się na przywilejach z lat 1663 i 1676, które dotyczą jednak Szydłowa⁵. Ze znanych dotąd źródeł

⁷ *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 2. Oprac. J. Woliński, J. Michalski i E. Rostworowski. Wrocław 1959, s. 433

⁸ Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Dóbr Państwowych, sygn. 1860

⁹ Tak też Z. Wójcik *Wkład Małachowskich w rozwój przemysłu ceramicznego w regionie świętokrzyskim*. W: *Garncarstwo na Kielecczyźnie*. Kielce 1985, s. 78. Zob. jednak J. Moniewski, *Legenda o garnkarzu Wojtosie*. Radom 1994, s. 2–9.

¹⁰ Zob. też ocenę Z. Wójcika *Kieleckie korzenie działalności gospodarczej Stanisława Staszica*. Kielce 1986, s. 16.

¹¹ J. Moniewski *Fabryka fajansu w Itży 1823–1885*. Radom 1992

¹² J. Moniewski *Kolonia nr 9 w Radlinie a w niej fabryka fajansu*. Radom 1991, s. 16–21; F. Rzemieniuk, *Tworzenie się przemysłu ceramicznego w Bodzentyń w XIX wieku*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 16: 1992, s. 138–145

¹ *Z dziejów Szydłowca*. Red. Z. Guldon. Szydłowiec 1993; *Hrabstwo szydłowieckie Radziwiłłów*. Red. Z. Guldon. Szydłowiec 1994; *Studia z historii Szydłowca*. Red. Z. Guldon i J. Wijaczka. Szydłowiec 1995; *Zamek szydłowiecki i jego właściciele*. Red. J. Wijaczka. Szydłowiec 1996

² F. Kiryk *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie. XIII–XVI wiek*. Kielce 1994, s. 144

³ K. Dumala *Z dziejów Szydłowca u schyłku XVI i w pierwszej połowie XVII w.* „Zeszyty Historyczne UW” t. 3: 1963, s. 72

⁴ A. Penkalla *Kirkut w Szydłowcu*. W: *Studia z historii...*, s. 87–88

⁵ *Jewish Privileges in the Polish Commonwealth*. Wyd. J. Goldberg. Jerusalem 1985, nr 53

wynika, że dopiero w 1711 r. właściciel miasta wystąpił do biskupa krakowskiego z prośbą o wyrażenie zgody na budowę bóżnicy⁶. Już w 1716 r. w mieście mieszkało 20 gospodarzy i 25 komorników żydowskich (s. 14). Według wizytacji z 1721 r. w mieście *habitat numerosa Iudaeorum plebs in exdivisa eiusdem civitatis parte dicta Skalka*. Na podstawie ugody z 1718 r. starozakonni mieli płacić miejscowemu prepozytowi 160 zł rocznie. Ponadto mansomiarzom i uczniom mieli dawać 5 funtów pieprzu, 5 funtów imbiru, 2,5 funta kminu, 5 funtów rodzynek, 3 uncje szafranu i 3 uncje goździków. Wreszcie uczniom *in vim pensionis vulgo kuzubalec* winni płacić 4 dukaty rocznie⁷. Według wizytacji z 1748 r. starozakonni zajmowali trzecią część miasta i posiadali bóżnicę⁸. J. Wijaczka omawia dynamiczny rozwój sztydlowieckiego kahału, opierając się w dużym stopniu na nowych materiałach, między innymi z Archiwum Radziwiłłów z Połoneczki i Archiwum Zamoyskich.

W kolejnym artykule W. Caban przedstawia liczebność, strukturę i źródła utrzymania ludności żydowskiej w miastach powiatu opoczyńskiego w latach 1815–1862 (s. 35–47). W 1827 r. Szydłowiec był jednym z pięciu miast tego powiatu, w których ludność starozakonna stanowiła większość mieszkańców (s.38)⁹. Ludność żydowską w samym Szydłowcu w latach 1815–1914 charakteryzuje A. Penkalla (s. 49–71). Można dodać, że ostatnio kwestią tą zajął się J. Piwek¹⁰.

M. Przeniosło pisze na temat aktywności politycznej Żydów sztydlowieckich (s. 73–92)¹¹, a R. Renz o ich życiu codziennym w okresie

międzywojennym (s. 93–112)¹². Z kolei S. Piątkowski scharakteryzował losy ludności izraelskiej w czasie ostatniej wojny (s. 113–133). Wreszcie G. Miernik omówił losy Żydów, a zwłaszcza nieruchomości pożydowskich w okresie powojennym (s. 135–214).

Tak więc omawiane wydawnictwo stanowi interesującą próbę całościowego przedstawienia dziejów Żydów sztydlowieckich. Zabrało w nim jednak omówienia okresu austriackiego (1795–1809), Księstwa Warszawskiego i pierwszej wojny światowej.

Zenon Guldon

JAKUB LEWICKI: BLASKI I CIENIE KONSERWACJI PAŁACU BISKUPIEGO W KIELCACH. W: OCHRONA I KONSERWACJA DÓBR KULTURY W POLSCE 1944–1989. UWARUNKOWANIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE. Warszawa 1996, s. 167–192

Artykuł jest opublikowaną wersją referatu wygłoszonego na konferencji naukowej 10–12 XI 1994 r. w Kazimierzu Dolnym, podczas której podjęto próbę krytycznego omówienia państwowej ochrony zabytków w czasach PRL. Na przykładzie pałacu biskupów krakowskich w Kielcach autor analizuje przedsięwzięcia projektowo-badawcze i ich realizację, wiążące z ówczesnymi tendencjami w polskim konserwatorstwie.

Zespół pałacowy – jako fragment zabudowy Wzgórza Zamkowego – był w latach 60. przedmiotem konkursu urbanistycznego; w 1965 r. powstała koncepcja projektowa prof. G. Ciołka, w 1970 r. zaś projekty urbanistyczne. Mankamentem tych koncepcji (jak również opracowanych w 1969 r. konserwatorskich założeń programowych) był, według autora, brak rozpoznania i waloryzacji zachowanej zabudowy, zwłaszcza dawnych posesji kanonicznych i zabudowań folwarku biskupiego, co w konsekwencji przyniosło propozycje licznych rozbiórek i nowych inwestycji – nie liczących się z krajobrazem historycznym.

⁶ K. Dumała *Studia z dziejów Szydłowca*. „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” t. 4: 1967, s. 217

⁷ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV 21, k. 31–31v.

⁸ Z. Guldon *Gminy wyznania mojżeszowego w powiecie radomskim w XVI–XVIII wieku*. W: *Radom i region radomski w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej*. T. 2. Red. Z. Guldon i S. Zieliński. Radom 1996, s. 168

⁹ Zob. szerzej W. Caban *Społeczeństwo Kielecczyny 1832–1864. Studia nad strukturą i aktywnością gospodarczą ziemiaństwa, mieszczaństwa i Żydów*. Kielce 1993, s. 163–186.

¹⁰ J. Piwek *Szydłowiec i dobra sztydlowieckie w pierwszej połowie XIX wieku*. Kielce 1996, s. 54–57, 251–256

¹¹ Zob. też M. Przeniosło *Ruch „wyrotowy” w województwie kieleckim 1918–1926*. Kielce 1995.

¹² Zob. też R. Renz, *Życie codzienne w miasteczkach województwa kieleckiego 1918–1939*. Kielce 1994.